

Žiga Brdnik

Nikogaršnji hlapci

V dneh praznovanja častitljivih šestdesetih let obstoja hkrati praznujemo tradicijo kritičnega mišljenja o gibljivih sličicah in družbi, od prejšnjega stoletja na edinstven način reflektirani v mediju filma. Poleg tega – kot se je jasno izkazalo skozi raziskovanje teme, ki se na naslednjih straneh razgrinja pred vami – pa praznujemo tudi nepogrešljivo vlogo javne Radiotelevizije Slovenija pri gojenju tega kritičnega mišljenja in filmske kulture. Brez okolišenja je treba zapisati, da brez RTV Slovenija tudi revije *Ekran* s tako dolgo in spoštovanja vredno tradicijo v takšni obliki gotovo ne bi bilo, saj sta od vseh začetkov prepleteni – po človeški in idejni plati. Ob veselih dogodkih, ki spremljajo okroglo obletnico, zato ne smemo pozabiti, da so z brezsrčno politično uzurpacijo javnega medija vedno bolj načeti temelji, na katerih slonita tradicija filmske (in družbene) kritike ter s tem tudi *Ekрана*. Praznovanje ima ob napadih na javni medij, ki – roko na srce – zaradi političnega vpletanja in dolgoletnega zanemarjanja peša že kar nekaj časa, zato grenak priokus. Nazdravljanje, medtem ko naši kolegi in kolegice doživljajo vsakodnevno šikaniranje, diskreditacije, žalitve in mobing, ne sme in ne more biti brezskrbno veseljačenje, ampak nujno tudi klic k ohranitvi javnega medija in širjenju, ne krčenju njegove avtonomije in odprtosti. In ta klic je v skladu s tradicijo *Ekрана* lahko najbolj glasen prav skozi pisano besedo v obliki kritike, teorije in esejistike, ki so že od nekdaj zaščitni znak revije. Teksti, ki jih lahko preberete v nadaljevanju – osredotočeni predvsem na javno radiotelevizijo in širši družbeni fenomen televizije kot takšne –, predstavljajo naš majhen prispevek k prepotrebni, najširši možni debati o nadaljnjem obstoju in načinu delovanja javnega medijskega servisa RTV Slovenija.

Začenjamo s pogovorom z dolgoletnim sodelavcem *Ekрана* in RTV Slovenija Matjažem Zajcem, ki je svojo novinarsko in kritično pot začel v revolucionarnih šestdesetih, ko je na

krilih osvoboditve vseh vrst tudi pri nas vzbrstela in zacvetela žlahtna filmsko-kritična misel. Osnovni potisk je prišel prav iz javnega Radia Slovenija, kjer je pod vodstvom legendarne Rape Šuklje nastala oddaja *Gremo v kino*, v kateri se je med drugim kalila prva filmsko-kritična generacija, ki je leta 1962 ustanovila tudi revijo *Ekran*. Nekoliko nostalgичno spominjanje na genezo slovenske filmske publicistike pa ne služi kot romantiziranje nekih davno minulih, »zlatih« časov, ampak kot temelj za analizo vloge RTV Slovenija pri razvoju filmske kulture in kritični pretres njene polpretekle zgodovine, ki je privedla do trenutnega alarmantnega stanja. V času, ko kapital vedno bolj neizprosno narekuje, kaj gledamo in kako razmišljamo, pri tem pa pospešeno demontira vse preostanke javnega, ni težko sprevideti neprecenljive vloge javnega medijskega servisa – ne le za informiranje prebivalcev in prebivalk Slovenije, ampak tudi za širjenje njihovih obzorij, ostrenje kritičnega pogleda in posluha, ki sta v hipermediatizirani družbi spektakla predpogoj za kritično mišljenje. In to vlogo »nacionalnega kina«, kot piše Ivana Novak, kljub vedno bolj zahtevnim razmeram še vedno (v pandemičnih časih pa še posebej) igra. Marsikaterega filma, serije ali nadaljevanke si namreč brez televizijskih kanalov Televizije Slovenija in očitno podhranjene spletne pretočne platforme Multimedijskega centra RTV Slovenija ne bi mogli ogledati. Pri tem je ključno, da filmski program v vseh oblikah za nas izbirajo filmski strokovnjaki in strokovnjakinje, ljudje iz mesa in krvi, ki čutijo in kritično motrijo družbo z enakimi čuti kot mi, ne pa enigmatični algoritmi, ki z bliskovito hitrostjo preračunavajo naše ravnanje v vedno bolj zaprtih spletnih mehurčkih.

To nas bo neizbežno pripeljalo v aktualnost poskusa političnega prevzema radiotelevizije, njegovih posledic in upora proti temu. RTV namreč ni zgolj neka mastodontska institucija, kot si radi mislimo, tudi ni zgolj signal, ki potuje po radijskih

valovih, bakrenih kabliah ali optičnih vlaknih. V prvi vrsti je kolektiv več kot 2000 zaposlenih, ki poleg priročne tarče za kritiko predstavljajo tudi izjemno širino raznovrstnih znanj in veščin, pisano paleta medosebnih odnosov, poznavanja družbe in ne nazadnje velik potencial za delavsko organiziranje, ki se kaže kot temelj za zagotovitev prihodnje avtonomije javnega medija. Predstavniki in predstavnice sindikatov RTV Slovenija, ki se v zadnjih mesecih s serijo protestov, demonstracij in stavk bolj ali manj aktivno borijo proti politični uzurpaciji, v prispevku Kristine Božič ne kritizirajo le trenutne politične situacije, ampak odkrito spregovorijo tudi o tem, da je sama institucija v marsičem okorela in da se ni dovolj naslonila na tiste, za katere in s pomočjo katerih nastaja: gledalke in gledalce, poslušalke in poslušalce, bralke in bralce, delavke in delavce. Skozi sindikalni boj za obstanek kličejo po debati o nadaljnji vlogi radiotelevizije, ki ni šla v korak z vedno hitreje spreminjajočimi se razmerami, ampak je stopicala na mestu, marsikje pa celo nazadovala. Priznavajo, da niso bili dovolj povezani v skupnost, da niso bili dovolj odprti, kar je v goli borbi za preživetje hvalevreden prvi korak k premisleku o prireditvi »javen« v nazivu zavoda RTV Slovenija. Če ne prej, je zdaj postalo jasno, da strankarska politika ni in ne more biti branik javnega – na vseh ravneh družbe, ne le v medijih –, zato je široka mobilizacija ljudi nujna, če želimo drugače organizirane in bolj demokratično delujoče medije kot enega stebrov drugače organizirane in bolj demokratično delujoče družbe.

Televizija že dolgo ni več zgolj naprava, ampak fenomen sam po sebi, kar po zadnjem, še kako pestrem in kaotičnem desetletju kot pribito drži tudi pri nas. Zato smo RTV Slovenija postavili tudi v širši kontekst mednarodnega in slovenskega televizijskega prostora, ki je v marsičem edinstven, hkrati pa neizbežno podvržen globalnim tokovom, ki k nam pogosto pljuskejo (pre)pozno. To prinaša prednosti in slabosti,

predvsem pa je ploden teren za vznik raznolikih fenomenov, dobrodošlih za kritično pretresanje in indikativnih za mnogo več kot zgolj »televizijo«. V času, ko televizija znova izri-va kino s piedestala sedme umetnosti, se je dobro ozreti na preteklo desetletje, v katerem je javna televizija na številnih področjih začela izgubljati primat in veljavo, marsikje druge pa prav z na videz že preživetimi formati ali entuziastičnimi prebliski znova zablestela v polnem sijaju. Kot piše Jaša Lorenčič, je RTV ravno v trenutku, ko slovenski športniki in športnice množično dosegajo vrhunske rezultate na svetovni ravni, izgubila primat športnih prenosov in komentatorskih osebnosti, kar pa je vplivalo tudi na enako dostopnost teh uspehov vsem prebivalkam in prebivalcem. In medtem ko filmu naklonjene države in vedno bolj tudi medijske korporacije vlagajo vedno več v digitalizacijo filmske in video dediščine, se je pri nas ta debata šele prav začela, arhiv RTV Slovenija – neizmerna zakladnica informativnih, izobraževalnih, filmskih in drugih kulturnih vsebin – pa ob pomanjkanju prave strategije in financiranja, kot slišimo, počasi propada.

Tako kot televizija ni zgolj naprava, tudi časovni zamik ni zgolj funkcija na daljincu. Tudi napad na avtonomijo RTV Slovenija ni zgolj napad na javno radiotelevizijo, temveč na odprto, demokratično, solidarno, informirano, izobraženo, filmsko in nasploh kulturno bogato družbo. Zato ob šestdesetletnici *Ekrana* nazdravljamo naporom za njuno ohranitev in pozivom k neizbežni debati o tem, kakšen javni medij in medijski prostor potrebujemo ter hočemo. Ker le tako nismo in ne bomo nikogaršnji hlapi!